

До спеціалізованої вченої ради
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Д 08.727.02

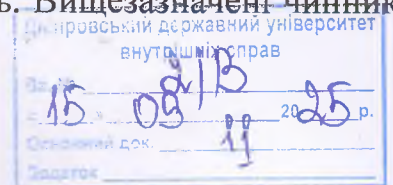
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента
Хашева Вадима Георгійовича – на дисертацію Соколова Дмитра
Сергійовича «Запобігання кримінальним правопорушенням, що
вчиняються у сфері публічних закупівель в Україні», поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 –
кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми дослідження. На підставі вивчення дисертації,
автореферату дисертації та копій публікацій здобувача Д.С. Соколова слід
зазначити наступне.

Обрана тема відповідає спеціальності наукового пошуку та визначається,
перш за все, тим, що проблема подолання кримінальних правопорушень, що
вчиняються у сфері публічних закупівель на сьогодні є актуальною для нашої
держави, оскільки сфера публічних закупівель в Україні характеризується
високим рівнем криміногенності, що зумовлено значними обсягами фінансових
ресурсів та складністю контрольних механізмів. Кримінальні правопорушення
у цій сфері становлять серйозну загрозу належному функціонуванню
державних інституцій та ефективному використанню бюджетних коштів. Тому
кримінологічне дослідження вказаної категорії кримінальних правопорушень
дозволяє виявити їхні причини, умови вчинення, типологічні особливості
правопорушників та специфіку кримінально протиправної діяльності.
Відповідно існує необхідність розробки науково обґрунтованих заходів
протидії, що забезпечать підвищення рівня прозорості та зниження
корупційних ризиків у публічних закупівлях. У свою чергу теоретичні
результати таких досліджень матимуть прикладне значення для вдосконалення
кримінально-правової політики держави та формування ефективної системи
запобігання злочинності у сфері публічних закупівель. Вищезазначені чинники

знаходять особливий прояв в умовах відбиття повномасштабної агресії російської федерації, що потребує акумуляції значних обсягів коштів на протидію військовому вторгненню та їх раціонального використання.

Отже, наукова новизна дисертації Д.С. Соколова не викликає заперечень та визначається тією обставиною, що це є одним із перших в Україні комплексних кримінологічних досліджень проблем кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері публічних закупівель. А порушені автором у дисертаційному дослідженні проблеми та запропоновані шляхи їх вирішення також підтверджують актуальність обраної теми наукового пошуку.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні, обумовлюється передусім тим, що завдання дослідження, методологія і методика роботи, її науковий інструментарій виглядають обґрунтованими з точки зору вимог до наукового дослідження такого рівня.

Аналіз структури дисертаційного дослідження показує, що остання логічно пов'язана з визначеними метою, задачами, об'єктом і предметом дослідження і передбачає висвітлення тих питань, які безпосередньо стосуються обраної автором теми. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають в себе вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (262 найменування). Загальний обсяг дисертації становить 296 сторінок, із яких 243 – основний текст.

Перший розділ (с. 28-115 дисертації) присвячено аналізу теоретичні засад запобігання кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель в Україні.

У ході огляду доктринальних джерел, які відображають стан наукової розробки запобігання кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель, дисертантом з'ясовано, що наявні наукові підходи здебільшого не забезпечують інтегрованого бачення запобігання правопорушенням у цій сфері в умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану, цифровізації економіки, розширення міжнародного контролю за витрачанням бюджетних коштів.

Система запобігання кримінальним порушенням є неузгодженою, фрагментарною і здебільшого реактивною, що не дозволяє ефективно запобігати кримінальним правопорушенням на ранніх стадіях. Недосконалість кримінального, адміністративного та фінансового законодавства, відсутність чіткої методики, обмеженість судової практики та складність правової кваліфікації дій учасників тендерних процедур істотно ускладнюють роботу правоохоронних і контролюючих органів.

Констатовано, що в умовах збройного конфлікту питання ефективного реагування на кримінальні правопорушення у бюджетній сфері набуває критичної актуальності, оскільки від стабільності та прозорості бюджетних процесів безпосередньо залежить фінансова стійкість держави. Водночас виявлено, що недостатність ужитих заходів у боротьбі з правопорушеннями у сфері використання бюджетних коштів, відсутність сучасних адаптованих кримінологічних методик, а також воєнний стан істотно ускладнили запобігання кримінальним протиправним посяганням й у сфері публічних закупівель.

У Другому розділі (с. 116-194 дисертації) роботи дисертантом здійснено кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері публічних закупівель в Україні.

Здобувачем встановлено, зокрема, що протягом 2020–2024 рр. у середньому за рік було викрито близько 1,5-2 тис. злочинів (кримінальні проступки відсутні) у сфері публічних закупівель (2020 р. – 970, 2021 р. – 1219, 2022 р. – 527, 2023 р. – 1623 та 2024 р. – 2028), серед яких 85% складає безпека та обороноздатність держави, цивільний захист. У структурі злочинності найбільшу кількість діянь було кваліфіковано за ст. ст. 191, 211 та 364 КК України (51%), які пов'язані з іншими кримінальними протиправними діяннями у сфері господарської діяльності (28%) та зловживаннями службових осіб (21%).

Дисертант наголошує на тому, що головною першопричиною та умовою вчинення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель виступає

корупція та наявність корупційних ризиків. Виокремлені корупційні ризики під час планування закупівель, формування тендерної документації, зокрема: завищення очікуваної вартості закупівлі; завищення обсягів закупівлі; штучне дроблення предмета закупівлі; штучне укрупнення предмета закупівлі; закупівля непотрібних або розкішних товарів/послуг; нечітке визначення предмета закупівлі; дискримінаційні умови тендерної документації тощо.

Заслуговує на увагу пропонована автором класифікація, заснована на службово-рольовій функції суб'єкта правопорушення – розпорядника або отримувача бюджетних коштів: *«професіонали»* – особи з високим рівнем професійної обізнаності у сфері публічних закупівель, які мають тривалий досвід роботи в органах державної влади, місцевого самоврядування чи галузевих структурах (41%); *«координатори»* – особи, які не обов'язково є глибоко зануреними в юридичні чи фінансові деталі процесу закупівель, однак саме вони координують діяльність учасників злочинної схеми (посадовці середньої або вищої управлінської ланки, які забезпечують адміністративне «просування» вигідних рішень, розподіляють ролі та встановлюють механізми ухилення від відповідальності) (35%); *«техніки»* – особи, які виконують другорядні, допоміжні функції (оформлення документів, завантаження даних у систему Prozorro, підготовка звітів, актів приймання-передачі тощо) (15%); *«пособники»* – учасники зовнішнього прикриття, посадові особи контролюючих, правоохоронних, фінансово-наглядових органів, а також третіх осіб (аудиторів, оцінювачів, працівників банківських установ, експертів), які забезпечують легітимацію незаконних рішень або запобігають викриттю корупційної діяльності (9%).

Третій Розділ (с. 195-251 дисертації) присвячений дослідженню основних напрямів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель в Україні.

Автором влучно звернуто увагу на доцільності використання технології штучного інтелекту (GenAI) як стратегічного елементу кримінологічної безпеки щодо зниження корупційних ризиків, виявлення аномальних тендерних практик у

процесі здійснення публічних закупівель шляхом: виявлення помилок у тендерній документації та інформування учасників закупівельного процесу; забезпечення транспарентної комунікації, що унеможливило особисті контакти між замовником і потенційними постачальниками; планування, проведення аналітичної та прогностичної роботи щодо результативності закупівельної діяльності; автоматизація складних процедур і стратегічного управління; удосконалення та гармонізація внутрішніх процесів закупівель; формування стратегій управління закупівлями з метою виходу на нові ринки та залучення постачальників товарів, робіт і послуг, а також ідентифікації потенційних корупційних загроз

Дисертант наголошує, що спеціально-кримінологічні заходи у сфері публічних закупівель спрямовані на нейтралізацію криміногенних факторів у діяльності органів державної влади, внутрішніх та зовнішніх суб'єктів контролю й передбачають: створення центрів аналізу ризиків у закупівлях; застосування раннього прогнозування правопорушень; систему постійного обґрунтованого ризик-аналізу; узгоджений аналітичний супровід всіх етапів закупівель; контроль за фінансовою поведінкою службовців; моніторинг податково-фінансових ризиків; створення бази даних службових осіб з підвищеним ступенем ризику; запровадження системи індикаторів непрозорої закупівельної поведінки (аномальна ціна, пов'язані особи, обмеження конкуренції); створення електронних реєстрів, інтерактивних платформ та публічних порталів із візуалізацією даних про закупівлі та їх учасників.

Як позитивну рису слід відзначити ту обставину, що висновки після кожного із розділів роботи сформульовані автором досить чітко та відображають головні положення дослідження. Загалом можна зробити висновок, що структура дисертації Д.С. Соколова повністю відповідає логіці наукового пошуку та дозволила автору послідовно зупинитися на основних проблемних питаннях запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель в Україні.

Викладені у вступі та розділах основної частини дисертації положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів,

переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, перспективними для наукового дослідження.

Про перспективність і доцільність, а також своєчасність звернення наукового дослідження Д.С. Соколова до проблем запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель в Україні, свідчить те, що дисертація відповідає Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р), Стратегії воєнної безпеки України (Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021), Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року (Указ Президента України від 11 серпня 2021 р. № 347/2021), а також Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України (Указ Президента України від 20 серпня 2021 р. № 372/2021), а також пп. 13, 18 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025–2029 роки (наказ МВС України від 21 травня 2024 р. № 326).

Про обґрунтованість отриманих даних і сформульованих висновків свідчить аналіз теоретичної основи дисертації, її інформаційного та емпіричного підґрунтя. При написанні роботи автор опрацював достатній масив наукової літератури: наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі теорії права, кримінального права, кримінології та ін.

Зібраний теоретичний та емпіричний матеріал аналізується з використанням різноманітних методів наукового пошуку. Належна методологія дослідження є підтвердженням достовірності наукових положень, висновків і результатів, викладених у рецензованій роботі.

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації, полягає в тому, що за сутністю, характером і змістом вирішеного наукового завдання дисертація Д.С. Соколова є одним із перших монографічних досліджень, у якому теоретично сформована концепція кримінологічної безпеки бюджетної сфери України та реалізований комплекс праксеологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель, із урахуванням сучасних викликів

воєнного стану та специфіки функціонування оборонного сегмента публічних фінансів..

В результаті проведеного дослідження сформульовано низку положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем, а саме вперше, зокрема, розроблено концепцію забезпечення кримінологічної безпеки сфери публічних закупівель, яка ґрунтується на інтеграції кримінологічного аналізу, безпекових підходів та антикорупційної політики й включає такі складові: (а) сфера публічних закупівель – цілісна система правових, економічних, організаційних та процедурних відносин, що виникають у процесі закупівлі товарів, робіт і послуг за рахунок державних чи місцевих бюджетів з метою забезпечення потреб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та інших суб'єктів, які використовують публічні фінанси; (б) кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, що передбачає аналіз їхнього стану та динаміки, виявлення основних детермінантів учинення таких правопорушень, типових кримінологічних рис осіб-злочинців, зокрема учасників організованих корупційних угруповань, а також структурно-функціональних особливостей злочинних схем; (в) взаємозв'язки між об'єктом захисту та злочинністю, а також з інституційною системою кримінологічного реагування, що включає органи протидії злочинності, контролю, правозастосування й антикорупційного нагляду; (г) заходи запобігання кримінальним правопорушенням як інструмент досягнення належного рівня бюджетної безпеки, спрямований на забезпечення прозорості процедур закупівель, формування добросовісного конкурентного середовища, усунення корупційних ризиків та підвищення інституційної спроможності у сфері державного фінансового контролю.

Практичне значення дисертаційного дослідження, яке розглядається, не викликає сумнівів, адже його результати можуть бути використані у: *законотворчій діяльності* – шляхом внесення проєктів змін та доповнень до КК України, законів України «Про запобігання корупції», «Про оборонні закупівлі»; *практичній діяльності* – при розробленні й удосконаленні відомчих

нормативно-правових актів, підготовці методичних рекомендацій з питань організації запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері, з урахуванням збройного конфлікту та умов воєнного стану; *освітньому процесі* – під час підготовки навчально-методичних матеріалів та викладання навчальних дисциплін «Кримінологія», «Профілактика кримінальних правопорушень», «Аналіз та прогнозування злочинності» (акт впровадження в освітній процес ННІ права Національного університету водного господарства та природокористування від 11.03.2025).

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у десяти наукових працях, серед яких п'ять статей – у виданнях, віднесених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття у зарубіжному періодичному виданні, три тези наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях та розділ у зарубіжній колективній монографії.

Наукові публікації дисертанта свідчать про його послідовну роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання на протязі 2024-2025 років. У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційної роботи.

Також слід зазначити, що результати дисертаційного дослідження достатньо апробовані.

Оформлення дисертації. Дисертація Д.С. Соколова оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представленого дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю.

Після ознайомлення із матеріалами дисертаційного дослідження, а також авторефератом дисертації слід зазначити, що автореферат дисертації повністю відображає зміст основних положень дисертації.

У цілому позитивна оцінка проведеного дисертаційного дослідження не виключає можливість та необхідність *зазначити про певні зауваження, що можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту дисертації.*

1. Одним із завдань дослідження було визначити й систематизувати суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель. Натомість з тексту роботи випливає, що дисертант зосередився на дещо вузькому напрямку наукового пошуку, а саме на основних суб'єктах міжінституційної взаємодії під час запобігання таким кримінальним правопорушенням, поділивши їх на три групи: контрольно-наглядові органи, правоохоронні органи та громадські суб'єкти контролю. Однак здобувачеві, зважаючи на поставлене ним самим завдання, бажано було також приділити увагу і тим державним органам, для котрих профілактика правопорушень у сфері публічних закупівель не є основним призначенням діяльності, але в силу своїх повноважень вони здатні істотно вплинути на запобігання аналізованим кримінально протиправним діям. До таких органів, доцільно віднести Міністерство фінансів України, котре виступає одним із головних суб'єктів, які формують бюджетну політику в державі. Так само, Державна податкова служба України, яка не проводить сама моніторинг чи контроль дотримання Закону «Про публічні закупівлі», але вона виконує ключову допоміжну роль у боротьбі зі злочинністю у цій сфері. Її повноваження з податкового контролю, аналізу ризиків та правоохоронної діяльності дозволяють: виявляти фіктивних постачальників, перекривати канали «скруток» і виведення бюджетних коштів, передавати дані правоохоронцям для розслідування корупційних кримінальних правопорушень у закупівлях тощо.

2. Викликає сумніви встановлений дисертантом загальний розмір збитків від зловживань у сфері публічних закупівель за період 2020-2024 рр. у 550–600 млн. грн. Ця сума, на нашу думку, є істотно більшою. Наприклад, Державною аудиторською службою України лише у 2023 році, згідно з її публічним звітом, виявлено порушення щодо 8 тисяч моніторингів закупівель вартістю 92 млрд грн. У цьому контексті дисертанту бажано було ґрунтовніше з'ясувати рівень

латентності розгляданих кримінально протиправних діянь, а саме яку приблизно частку становлять невиявлені кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель, а також спробувати встановити ціну, що платить суспільство за їх вчинення, оскільки розгляд згаданих показників є традиційним при кримінологічному дослідженні певного виду злочинності. При цьому здобувачеві бажано було звернутись до наукових праць Н.В. Сметаніної та І.Б. Медицького, які детально досліджували питання визначення «ціни» злочинності у вітчизняній кримінології.

3. У Додатку Б до роботи автор наводить зведені дані опитування 53 прокурорів та 127 слідчих й 98 співробітників оперативних підрозділів Національної поліції, Національного антикорупційного бюро, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки, Служби безпеки. Зважаючи на істотну різницю у кількості опитаних практичних працівників, здобувачеві бажано було наведені дані викласти або з відсотковим показником щодо відповіді на кожне поставлене питання працівниками по окремим підрозділам, або узагальнити всі відповіді з відображенням загальної відсоткової частки відповіді всіх респондентів на кожне питання анкети.

4. На мій погляд дисертанту бажано було дослідити зарубіжний досвід запобігання зловживанням у сфері публічних закупівель, особливо країн Євросоюзу. Це, у свою чергу, могло би підвищити практичну значимість роботи та додати аргументації висловленим теоретичним пропозиціям.

5. Розглядаючи заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель в Україні здобувач аналізував їх на двох рівнях: загально-соціальному та спеціально-кримінологічному, проте, як вбачається зі структури та змісту дисертаційного дослідження, автор не приділив достатньої уваги, на рівні окремого підрозділу, розгляду таких заходів і на третьому, індивідуально-профілактичному рівні.

Проте, висловлені зауваження і побажання частково стосуються дискусійних аспектів аналізованих проблем, не знижують безумовно високий

науково-теоретичний рівень проведеного дослідження та не піддають сумніву основні наукові результати, отримані автором.

На підставі викладеного вважаю, що дисертація **Соколова Дмитра Сергійовича «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель в Україні»**, є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення для науки кримінології, вона відповідає вимогам пп. 9, 11-13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (із змінами), основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій та іншим керівним документам Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

**Офіційний опонент –
доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

Вадим ХАШЕВ

Підпис Хашева В.Г. засвідчую:

**Проректор
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
заслужений діяч науки і техніки України**

Олександр ЮНІН